

ONKOLOGIYADA ZAMONAVIY DAVOLASH USULLARI

Jo'raqulov Shohjahon Shokirovich

Annotatsiya: *Ushbu maqolada onkologik kasalliklarni davolashda qo'llanilayotgan zamonaviy yondashuvlar, ularning mohiyati va amaliy ahamiyati yoritiladi. Hozirgi davrda saraton kasalliklarini davolash faqat bitta usul bilan cheklanmay, jarrohlik, kimyoterapiya, nur terapiyasi, immunoterapiya, target terapiya, gormonoterapiya va personalizatsiyalashgan tibbiyot kabi kompleks yondashuvlar asosida olib borilmoqda. Maqolada onkologiyada erta tashxis, multidisiplinar yondashuv, molekulyar diagnostika va bemorning individual xususiyatlarini hisobga olish davolash samaradorligini oshirishda muhim omil ekani asoslab beriladi.*

Kalit so'zlar: *onkologiya, saraton, zamonaviy davolash, kimyoterapiya, nur terapiyasi, immunoterapiya, target terapiya, personalizatsiyalashgan tibbiyot, erta tashxis, multidisiplinar yondashuv.*

KIRISH

Onkologik kasalliklar bugungi kunda jahon sog'liqni saqlash tizimi oldida turgan eng dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Saraton kasalliklari turli a'zo va to'qimalarda hujayralarning nazoratsiz ko'payishi, atrofdagi to'qimalarga o'sib kirishi va ayrim holatlarda boshqa a'zolarga tarqalishi bilan tavsiflanadi. Bu kasalliklarning kechishi saraton turi, bosqichi, bemorning yoshi, umumiy sog'lig'i va davolash imkoniyatlariga bog'liq bo'ladi.

Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, saraton kasalliklari dunyo miqyosida o'lim va kasallanishning muhim sabablaridan biri bo'lib qolmoqda. Tashkilot saratonni davolashda jarrohlik, dori vositalari va nur terapiyasi kabi usullar yakka yoki kombinatsiyalangan holda qo'llanishini, davolash rejasi esa o'sma turi, bosqichi va bemorning klinik holatiga qarab multidisiplinar mutaxassislar guruhi tomonidan tanlanishini ta'kidlaydi.

Zamonaviy onkologiyaning asosiy xususiyati shundaki, davolash jarayoni tobora individual yondashuvga asoslanmoqda. Avvallari saraton ko'proq o'smaning joylashgan a'zosi va bosqichiga qarab davolangan bo'lsa, hozirda o'smaning molekulyar-genetik xususiyatlari, biomarkerlar, bemorning immun holati va davolashga javobi ham hisobga olinmoqda. Bu esa davolash samaradorligini oshirish va nojo'ya ta'sirlarni kamaytirish imkonini beradi.

Onkologiyada kompleks davolash yondashuvi

Saraton kasalliklarini davolashda ko'pincha bir nechta usul birgalikda qo'llanadi. Masalan, ayrim holatlarda avval jarrohlik amaliyoti bajariladi, keyin kimyoterapiya yoki nur terapiyasi qo'llanadi. Boshqa holatlarda esa o'smani kichraytirish maqsadida operatsiyadan oldin dori yoki nur terapiyasi berilishi mumkin. Davolashning bunday kompleks tashkil etilishi kasallikni nazorat qilish, qaytalanish xavfini kamaytirish va bemorning hayot sifatini yaxshilashga xizmat qiladi.

Jarrohlik usuli ko'plab solid o'smalarda asosiy davolash yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Agar o'sma erta bosqichda aniqlansa va boshqa a'zolarga tarqalmagan bo'lsa, uni jarrohlik yo'li bilan olib tashlash davolashning muhim qismi bo'lishi mumkin. Zamonaviy jarrohlikda minimal invaziv texnologiyalar, laparoskopik va robot-assistent usullar ayrim hollarda bemorning tezroq tiklanishiga yordam beradi.

Nur terapiyasi, ya'ni radioterapiya, saraton hujayralarini ionlashtiruvchi nurlar yordamida zararlashga asoslanadi. Ushbu usul mustaqil davolash sifatida yoki jarrohlik va kimyoterapiya bilan birgalikda qo'llanishi mumkin. Zamonaviy radioterapiyada sog'lom to'qimalarga zarar yetkazishni kamaytirish va o'sma sohasiga aniq ta'sir qilish uchun yuqori aniqlikdagi texnologiyalardan foydalaniladi.

Kimyoterapiya saraton hujayralarining bo'linishi va ko'payishini to'xtatishga qaratilgan dori vositalari bilan davolash usulidir. U ko'plab saraton turlarida qo'llanadi, biroq sog'lom tez bo'linuvchi hujayralarga ham ta'sir qilishi mumkin. Shu sababli kimyoterapiya davomida nojo'ya ta'sirlarni nazorat qilish, bemorni qo'llab-quvvatlash va individual davolash rejimini tanlash muhimdir.

Immunoterapiya va target terapiya

So'nggi yillarda onkologiyada eng katta yutuqlardan biri immunoterapiya hisoblanadi. Immunoterapiya bemorning o'z immun tizimini saraton hujayralarini tanib, ularga qarshi kurashishga yo'naltiradi. Amerika saraton jamiyati immunoterapiyani organizmning immun tizimidan foydalanib saraton hujayralarini yo'q qilish yoki ularning o'sishini cheklashga yordam beruvchi davolash turi sifatida izohlaydi.

Immunoterapiyaning turli shakllari mavjud bo'lib, ular orasida immun nazorat nuqtalariga ta'sir qiluvchi dori vositalari, monoklonal antitanachalar, hujayraviiy terapiya va saratonga qarshi vaksinalar o'rganilmoqda. Bu usullar ayrim bemorlarda uzoq muddatli ijobiy natija berishi mumkin, ammo hamma bemorlarda bir xil samaradorlik ko'rsatmaydi. Shu sababli immunoterapiyani qo'llashda biomarkerlar, o'sma turi va bemorning umumiy holati hisobga olinadi.

Target terapiya, ya'ni maqsadli davolash, saraton hujayralarining o'sishi, ko'payishi va tarqalishida muhim rol o'ynaydigan aniq molekulalar yoki oqsillarga ta'sir qilishga asoslanadi. Milliy saraton instituti target terapiyani saraton hujayralari o'sishi va tarqalishini boshqaradigan oqsillarni nishonga oluvchi davolash turi hamda precision medicine, ya'ni aniq/personalizatsiyalashgan tibbiyotning asoslaridan biri deb ta'riflaydi.

Target terapiyaning afzalligi shundaki, u an'anaviy kimyoterapiyaga nisbatan ayrim hollarda aniqroq ta'sir qiladi. Biroq bu usul hamma saraton turlarida yoki barcha bemorlarda qo'llanavermaydi. Odatda target terapiyani tanlash uchun o'sma to'qimasida yoki qonda molekulyar-genetik tekshiruvlar o'tkaziladi. Bu tekshiruvlar o'sma hujayralarida muayyan mutatsiya yoki biomarker bor-yo'qligini aniqlashga yordam beradi.

Gormonoterapiya va suyak iligi transplantatsiyasi

Ba'zi saraton turlari gormonlarga bog'liq bo'lishi mumkin. Masalan, ayrim ko'krak bezi, prostata bezi va bachadon tanasi saratonlarida gormonlar o'sma hujayralari o'sishiga ta'sir

qiladi. Bunday holatlarda gormonoterapiya qo'llanadi. Gormonoterapiya gormonlar ishlab chiqarilishini kamaytirish yoki ularning saraton hujayralariga ta'sirini to'sishga qaratilgan.

Suyak iligi yoki gematopoetik ildiz hujayralari transplantatsiyasi ayrim qon kasalliklari, leykemiya, limfoma va boshqa gematologik onkologik holatlarda qo'llanilishi mumkin. Bu murakkab davolash usuli bo'lib, bemorning holati, kasallik turi, donor mosligi va boshqa ko'rsatkichlarga qarab tanlanadi. Ushbu usul yuqori malakali mutaxassislar, maxsus tibbiy sharoit va uzoq muddatli kuzatuvni talab qiladi.

Onkologiyada qo'llaniladigan davolash usullari ro'yxati keng bo'lib, Milliy saraton instituti jarrohlik, kimyoterapiya, nur terapiyasi, immunoterapiya, target terapiya, gormonoterapiya, biomarker testlash, ildiz hujayra transplantatsiyasi va boshqa usullarni saraton davolash turlari sifatida ko'rsatadi.

Personalizatsiyalashgan tibbiyot va molekulyar diagnostika

Zamonaviy onkologiyada personalizatsiyalashgan tibbiyot alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bu yondashuvda davolash faqat saraton turi va bosqichiga qarab emas, balki bemorning individual xususiyatlari, o'smaning molekulyar belgilariga va genetik o'zgarishlariga qarab tanlanadi.

Molekulyar diagnostika saraton hujayralarida muayyan genetik mutatsiyalar, oqsillar yoki boshqa biomarkerlarni aniqlash imkonini beradi. Ushbu ma'lumotlar asosida shifokor target terapiya, immunoterapiya yoki boshqa mos davolash usulini tanlashi mumkin. Bu esa ortiqcha nojo'ya ta'sirlarni kamaytirish, davolashga javob ehtimolini oshirish va bemorning individual ehtiyojlarini hisobga olishga yordam beradi.

2024-yilda e'lon qilingan ilmiy sharhlarda zamonaviy saraton davolash yo'nalishlari orasida kichik molekulali target dorilar, antitanachalar, hujayraviy terapiya va gen terapiyasi kabi yondashuvlar keng muhokama qilinmoqda. Bu holat onkologiyaning kelajakda yanada aniq, individual va biologik mexanizmlarga asoslangan soha sifatida rivojlanishini ko'rsatadi.

Qo'llab-quvvatlovchi va palliativ yordam

Onkologik davolash faqat o'smani yo'q qilish yoki uning o'sishini to'xtatish bilan cheklanmaydi. Bemorning og'riq, charchoq, ko'ngil aynishi, ruhiy zo'riqish, ovqatlanish qiyinlashuvi va boshqa muammolarini yengillashtirish ham muhimdir. Shu sababli qo'llab-quvvatlovchi yordam onkologiyada muhim o'rin tutadi.

Palliativ yordam kasallik og'ir bosqichda bo'lgan bemorlarda hayot sifatini yaxshilashga qaratilgan. Bu yordam og'riqni kamaytirish, ruhiy va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, oila a'zolari bilan ishlash, bemorning ehtiyojlarini hurmat qilish va tibbiy qarorlarni insonparvarlik asosida tashkil etishni o'z ichiga oladi.

Zamonaviy onkologiyada davolash samaradorligi faqat kasallik nazorati bilan emas, balki bemorning hayot sifati, ruhiy holati, ijtimoiy qo'llab-quvvatlanishi va davolashdan keyingi reabilitatsiyasi bilan ham baholanadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, onkologiyada zamonaviy davolash usullari ko'p yo'nalishli va individual yondashuvga asoslanadi. Jarrohlik, kimyoterapiya, nur terapiyasi, immunoterapiya,

target terapiya, gormonoterapiya va ildiz hujayra transplantatsiyasi kabi usullar bemorning kasallik turi, bosqichi, molekulyar xususiyatlari va umumiy holatiga qarab tanlanadi.

Zamonaviy onkologiyaning asosiy maqsadi nafaqat saraton hujayralariga ta'sir qilish, balki bemorning hayot sifatini saqlash, nojo'ya ta'sirlarni kamaytirish, erta tashxisni kuchaytirish va davolashni individual xususiyatlarga moslashtirishdan iborat. Shu sababli onkologiyada multidisiplinar yondashuv, molekulyar diagnostika, personalizatsiyalashgan tibbiyot va qo'llab-quvvatlovchi yordam katta ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. World Health Organization. Cancer. Fact sheet, 2026.
2. World Health Organization. Cancer: treatment and care information. WHO Health Topics.
3. National Cancer Institute. Types of Cancer Treatment.
4. National Cancer Institute. Targeted Therapy for Cancer.
5. American Cancer Society. What Is Immunotherapy? 2025.
6. Cleveland Clinic. Cancer Treatment: Types, Options and What to Expect. 2024.
7. Liu B. et al. Exploring treatment options in cancer: tumor-targeted strategies and emerging modalities. 2024.
8. Garg P. et al. Next-Generation Immunotherapy: Advancing Clinical Cancer Treatment. 2024.